
Lembranza histórica

A tradición xacobeá remítenos á predicación do Apóstolo Santiago e dalgúns dos seus discípulos máis inmediatos, figurando entre estes o nome de San Epitacio, a quen unha tradición local atribúe ser o primeiro Bispo da nosa Diocese, aínda cando non se poidan achar documentos que avalen a historicidade deste aserto.

Esta “tradición recibida” atopa apoio no feito de acharse na nosa Catedral varias representacións pictóricas de S. Epitacio, ademais dunha imaxe episcopal existente sobre a porta románica da ala Norte, que adoita interpretarse como de San Epitacio. Provéen esta crenza polo menos dos comezos do s.XIII; e así pareceu entendela o Bispo D. Alonso Galaz Torrero, cando estableceu, en 1688, a festa litúrxica de S. Epitacio na Catedral e mandouna celebrar o 23 de maio, aínda que esta festividade dáse hoxe por desaparecida.

A carencia de documentos que avalen esta tradición debilita a súa fiabilidade e parece preferible a opinión de quen se remiten aos Concilios ou Sínodos de Braga II e III (561-572) e III de Toledo (589), en cuxas Actas si se achán documentados os nomes (e sinaturas) de varios Bispos “tudenses” que estiveron presentes nos mencionados Sínodos: Anila, Neufila, Gardindo e Genetivo teñen sen dúbida aval histórico, están documentados. O chamado “Paroquiale suevorum”, datado a finais do s.VI, achega información sobre os diversos núcleos de crentes, “ecclesiae” et “pagi” (que configuraban cada territorio episcopal, comunidades máis ou menos configuradas) que integraban a xurisdición “bracarense”. Na devandita enumeración adscribíense ao Bispado de Tui 17 entidades (algunhas en territorio portugués). A nosa Diocese achábase, pois, dalgún modo estruturada. Folga dicir que non podemos magnificar a importancia das nosas orixes polo feito de atribuír á Diocese máis antigüidade, ou a súa vinculación aos chamados “Homes apostólicos”. Bástenos agradecer ao Señor o don da fe, que nos legaron aqueles núcleos de crentes, máis tarde suxeitos a unha xerarquía organizada.

É importante advertir que na Historia da nosa Diocese hase ter moi en conta o feito da súa situación xeográfica, propicia a unha inestabilidade permanente. Descríbeo gráficamente o P. Enrique Flórez, referíndose particularmente á cidade de Tui e a súa peculiar situación xeográfica: *“A suma antigüidade da Cidade de Tui, entre as continuas variacións do temporal, e o sitio en fronteira de Reyno, proximidade ao mar e portas dun río navegable, ocasionouna unhas case continuas novidades xa no alto, xa na ladeira, xa na chaira; xa habitada, xa deserta, xa restablecida”*, afirmacións que poden facerse de todo o territorio diocesano, polo menos ata mediados do século XVII (1640), ano en que Portugal se independizou da Coroa española.

As invasións de normandos e sarracenos, a ambición dos señores feudais, as tensións dos Foros; o movemento dos “Irmandiños” e o continuo litixio entre España e Portugal ata 1640 son proba diso e xustifican a elección do lugar “máis alto e máis seguro” en que se construíu a cidade de Tui, cuxo estilo de Catedral-fortaleza testemuña así mesmo a necesidade de contar cun bastión defensivo, principalmente durante os séculos XII-XIV e aínda en ocasións posteriores.

Ao abordar (a grandes trazos) os avatares da Diocese, dispomos -como fonte principal- da obra inconmensurable de D. Francisco Ávila y La Cueva, cuxos prezados manuscritos se conservan no Arquivo da Catedral. Velaquí, en síntese, unha selección convencional dos datos e acontecementos máis dignos de ser indicados:

A restauración da Diocese por Ordoño II (915); o feito de que os Bispos Naustio, Oveco, Vimara, Baltario e Viliulfo se visen obrigados a gobernar a Diocese desde Labrugia (en territorio portugués); e que o Bispado de Tui, desde 1024 a 1069, estivese adscrito á

xurisdición de Santiago de Compostela; a consolidación da nosa Diocese só se fixo posible a través da protección dos reis, por medio de privilexios e doazóns das dinastías reinantes.

Ordoño I, os Condes D. Raimundo de Borgoña e a súa esposa Dna. Urraca, Don Alfonso II, e a singular protección dos reis Alfonso VII, Alfonso IX, Fernando II e Fernando III, que propiciaron de maneira decisiva a construción da Catedral, xa comezada (c.1130) durante o mandato episcopal de Don Pelayo Menéndez (1130-1156) e consagrada o 1º de decembro de 1225, sendo Bispo D. Esteban Egea, antecesor de Don Lucas de Tui (1239-1249), célebre polos seus escritos, que houbo de sortear importantes contrariedades en torno ao tema do “Señorío” da Cidade.

A este Bispo correspondeu a honra de coñecer en vida, admirar as súas virtudes e acoller na Catedral os restos mortais de San Telmo. O mesmo Don Lucas comezou os trámites do proceso para a súa canonización e dispuxo que os restos mortais do Santo fosen sepultados en lugar preferente, próximo ao Pórtico da Catedral, trasladados logo a unha Capela lateral e finalmente á Capela na que hoxe se veneran, chamada das Reliquias ou tamén de S. Telmo.

Polo que respecta ao Proceso de Canonización do noso Santo Patrón, é preciso afirmar a insistencia dos Bispos en tramitalo ante a Curia de Roma, xestión que non culminaría ata 1741, en que se resolve o proceso apelando ao recoñecemento do “culto e veneración secular” que se viña tributando a San Telmo non só en Tui, senón en diversos países e zonas marítimas remotas. En virtude deste feito e aprobada a “Positio”, a Comisión Pontificia competente xulgou ser aplicable ao caso do noso Santo Patrón o Decreto de Urbano VIII (1635) relativo á veneración e culto ancestral acreditado. O Papa Benedicto XIV asinou (en decembro de 1741) a Bula pola que se lle outorgaba a Fr. Pedro González Telmo o título de Beato, como sucedeu algo máis adiante, no caso de Fernando III o Santo. A condición de S. Telmo como Patrón da Diocese foi ratificada polo Papa León XIII en 1867. A súa festa celébrase o luns do segundo domingo despois de Pascua.

A dimensión xeográfica da nosa Diocese, consolidada por Don Raimundo e Dona Urraca, excedía amplamente a actual fronteira do Miño, chegando ata o río Limia en territorio portugués. No confuso clima do chamado Cisma de Occidente, os capitulares da Colexiata de Valença do Miño independizáronse do Cabido tudense, mostrándose afectos ao Papa de Roma, ao paso que os cóengos da Catedral de Tui pronunciáronse en favor do Papa de Avignon, o español Benedicto XIII, que se estableceu en Peñíscola. Iso deu ocasión a que o Bispado de Tui perdese a zona de Portugal que ata entón posuía (c.1434). Os capitulares portugueses, inicialmente vinculados a Ceuta, incorporáronse á Arquidiocese de Braga. Como é sabido, en 1977, instituíuse a diocese de Viana do Castelo, coincidente en boa parte coa zona que anteriormente correspondeu ao Bispado de Tui.

Particularmente rechamante foi, máis adiante, o conflito e penalidades en que se viu envolto D. Diego de Muros (1471-1487), que houbo de soportar a prisión e vexacións a que foi sometido por D. Pedro Alvarez de Sotomayor (“Pedro Madruga”). Resolto o conflito (xuño de 1482), a recuperación da súa liberdade permitiu a D. Diego de Muros a convocatoria e celebración dun Sínodo de gran importancia, con aplicacións relativas á formación do Clero, a rexeneración moral da comunidade diocesana, ademais da condenación explícita do atropelo e excesos antes aludidos. Este Sínodo acharía logo continuidade noutros, celebrados polo Bispo D. Diego de Avellaneda e, posteriormente (xa en 1741), por D. Juan Manuel Rodríguez Castañón, cuxa convocatoria de Sínodo non tivo continuidade ata os nosos días.

Moi recentemente (2005-2006), convocado por Mons. José Diéguez Reboredo, tivo lugar un Sínodo, realizado con ampla e activa participación de Sacerdotes, Relixiosos e Segreres, dedicado ao estudo da acción pastoral nos nosos días, rematando coa aprobación de 146 Constitucións distribuídas en 4 Sectores pastorais. A solemnísimas cerimonia de clausura tivo lugar o 18 de marzo de 2006, coa presenza de Mons.

Monteiro, Nuncio da S.S. en España, e de todos os Prelados de Galicia asistentes a este acto.

Dos séculos XVI e XVII poden sinalarse como acontecementos importantes: os Sínodos de D. Diego de Avellaneda (1528); a impresión en Salamanca do novo Breviario tudense (1564); novo Sínodo en xullo de 1578; os ataques do corsario Drake ás vilas de Baiona (1587) e Vigo (1589); o agravamento da guerra con Portugal (1640) e a fundación do Convento dos Franciscanos en Tui (1684).

No século XVIII destacan, entre outros: A incursión dos navíos ingleses e holandeses na Ría de Vigo, batalla de Rande (1702); o auxe dos Gremios e Confrarías, propios da relixiosidade popular dese tempo; nova situación de guerra con Portugal; a construción dos templos de San Francisco e Santo Domingo en Tui (1722-1728) e do Convento de San Diego en Canedo; a Capela de San Telmo na Catedral (1752-1769); o gran Hospital de pobres creado polo Bispo Rodríguez Castañón (edificio hoxe destinado a Museo e Arquivo Histórico Diocesano); os serios problemas construtivos xurdidos no edificio da Catedral e agravados (novembro 1791) pola caída dun raio, ata o punto de pensar que debería ser derruída; e a feliz solución achegada polo mestre canteiro Domingo de Novás e Lemos, que resolveu o problema coa sorpresa e admiración de todos.

Xa no último cuarto de século, a decidida intención do Bispo Fr. Lucas Ramírez Galán de construír o Seminario Conciliar, sen conseguilo. Tampouco o conseguirían os seus sucesores inmediatos, senón moito máis tarde (1850), instalándose no edificio do antigo Convento desamortizado dos PP. Franciscanos, cedido ao Concello. Negociacións lentas e complicadas entre o Concello e o Bispado conduciron a un acordo notarial de permuta de edificios asinado en 1866, que perdura no tempo. As continuas melloras estruturais no edificio e a coidadosa atención a unha formación adecuada do Clero permitiron unha celebración gozosa do 1º Centenario, efemérides coincidente cos 50 anos do novo Seminario Maior de Vigo, inaugurado no mes de Outubro de 1959.

Todo o século XIX foi, en termos xerais, convulso e problemático para a Igrexa e para a Monarquía. A invasión da cidade de Tui e a de Vigo por parte do exército francés (1809), e logo de boa parte do ámbito diocesano, levou consigo unha serie de atropelos e abusos que provocaron a reacción popular, convertendo en heroicos guerrilleiros aos veciños de moitas parroquias rurais, animados (nalgúns casos) polos seus respectivos sacerdotes, líderes na loita pola Independencia.

Caracterizan tamén a este século as convulsións políticas (inestabilidade da Monarquía, a Constitución de 1812 e o dominio dun liberalismo exacerbado) que fixeron sumamente difícil e laboriosa a tarefa evanxelizadora dos Párrocos e Bispos; estes últimos obrigados a prodigar as Cartas Pastorais como canle de protesta e de defensa dos valores morais e da tradición relixiosa da sociedade española.

A creación do Boletín Eclesiástico Diocesano (xaneiro de 1859) veu constituírse nun fito transcendental no relativo ao ministerio pastoral dos Bispos e como memoria histórica da vida diocesana, ademais de converterse en valiosa canle de formación e información para sacerdotes e fieis. Foron daquela moitos e importantes os arranxos e reestruturación de parroquias e arciprestados. Unha estatística oficial (elaborada en 1890) puntualiza en 249 parroquias, distribuídas nun Vicariato (Tui) e 14 Arciprestados, estimando en 610 o número total dos sacerdotes diocesanos naquel momento; cifra, esta última, nada comparable coa actual escaseza de vocacións, froito de múltiples factores e explicable no proceso social de deterioro relixioso e moral que estamos a vivir. Quedaría por anotar que foron 7 os Bispos que gobernaron a Diocese ao longo do século XIX, superando con tesón e eficacia a problemática anotada.

Os avatares do século XX estiveron profundamente marcados pola guerra de 1936 e acontecementos subseguintes, sobradamente coñecidos, coas súas luces e sombras, aínda hoxe obxecto de polémica ao vulgar os acontecementos. Baste dicir que as circunstancias históricas condicionaron un estilo tradicional, logo fundamente afectado polo espírito e directrices (teolóxicas, litúrxicas e pastorais) do Concilio Vaticano II. O

prolongado pontificado de Fr. José López Ortiz (1944-1969), e a súa aposta pastoral pola cidade de Vigo, a partir de 1958, foi un xesto obrigado e valente, dado o auxe da mesma (no sentido social, urbanístico, turístico e industrial) e centro neurálxico de todo o territorio diocesano, que reclamaba unha acción pastoral ineludible. A dobre capitalidade da Diocese (en diante de "Tui-Vigo") veu referendar esta proposta, que á súa vez motivou a iniciativa do novo Seminario Maior San Xosé e o traslado da Residencia do Bispo a esta cidade. Abríanse así as portas a unha remodelación pastoral de esquemas e organigramas, concretadas máis tarde polo "Concilio Pastoral de Galicia", nun esforzo innovador compartido por todos os Bispos da Provincia Eclesiástica Compostelá.

Mons. José Delicado Baeza (1969-1975) e, sucesivamente, Mons. José Cerviño Cerviño (1975-1996) e Mons. José Diéguez Reboredo (1996-2010) comprometéronse seriamente con esta renovación apoiando e estimulando a participación dos segresos nesta tarefa, como se puxo de relevo no recente Sínodo Diocesano (2000-2006), antes mencionado, marcando un antes e un despois no acontecer da Pastoral diocesana. A preparación e realización deste Sínodo deu lugar a un compromiso decidido, na planificación pastoral, de aplicar os indicadores suxeridos polas últimas Asembleas Sinodais.

A maior parte da poboación da Diocese, como xa se indicou, está concentrada na cidade de Vigo. A progresiva e rápida industrialización (agora gravemente afectada pola reestruturación e o paro) deste importante porto do Atlántico provocou unha masiva afluencia de xentes que -procedentes da zona rural e aínda doutras rexións españolas- establecéronse ao redor dos centros de traballo. A súa poboación estímase actualmente nuns 300.000 habitantes, aínda que parece observarse recentemente un leve descenso das taxas de natalidade.

É moi notable o influxo que a cidade exerce sobre as zonas rurais, dado que nela se polariza a actividade comercial, cultural e industrial das diversas comarcas da Diocese. A diario desprázanse aos centros de traballo urbanos un considerable número de traballadores, que teñen no campo o seu domicilio habitual. E son moitos os que acceden á gran urbe para a comercialización dos produtos agrarios. Nela sitúanse os grandes Hospitais da Seguridade Social.

Esta recíproca influencia da cidade e do campo é unha das principais características da Diocese. De feito, os problemas pastorais de Vigo, en gran parte, derivan desta realidade: a problemática da cidade afecta ao contorno nun radio de acción que case coincide cos límites urbanos. É tamén notable a influencia do turismo (principalmente na época estival); este turismo caracterízase máis ben pola súa condición de "tránsito", salvo algunhas vilas mariñeiras que acusan un sensible aumento de poboación nos meses de verán.

Fóra da cidade e algunhas vilas, os habitantes da Diocese repártense en bastantes entidades de moi baixo número de veciños, nunha edificación e poboación moi diseminadas. Iso obedece á configuración irregular do terreo, e, en boa medida, ao amor polas terras propias. As vías e medios de comunicación son numerosas e aceptablemente cómodas no territorio da Diocese, e aínda máis alá do seu ámbito. O ferrocarril, o porto e o aeroporto de Vigo, as numerosas liñas regulares por estrada e as recentes melloras introducidas nas nosas comunicacións, aseguran o traslado e a comunicación relativamente fáciles ao interior de Galicia e co resto de España.

A cidade de Vigo -a área do seu Concello- comprende 50 parroquias, (a última foi creada en Decembro de 1998) incluídas as que están situadas en zonas suburbanas. No resto da Diocese, de marcado carácter rural, están situadas outras 226 parroquias, na súa maior parte constituídas por pequenos núcleos dispersos. Só a antiga capital da Diocese -a cidade de Tui- e outras 8 ou 9 parroquias superan os 3.000 habitantes.

Despois da renuncia de Mons. José Diéguez Reboredo (28.Xan.2010) foi nomeado Bispo da nosa Diocese Mons. Luis Quinteiro Fiuza, ata entón titular da de Ourense. A el corresponde conducir a bo porto a nave nesta singradura da nosa Diocese milenaria.

BIBLIOGRAFÍA

F. AVILA Y LA CUEVA, *Historia civil y eclesiástica de la ciudad de Tuy y su obispado*, I-IV (ed. facsímil da Consellería de Cultura da Xunta de Galicia, Santiago 1995).

La Iglesia de Tui-Vigo en Historia de las diócesis españolas, t. 24 Iglesias de Santiago de Compostela y Tui-Vigo. Madrid 2002 px. 537-745

F.J. FERNANDEZ DE LA CIGOÑA, *Os bispos de Tui no século XIX*. Asociación Galega para a Cultura e a Ecoloxía. Vigo 2006.

ANÓNIMO, *Antigüedades de Tuy y su obispado*. Tipografía Regional. Tui 1908.

R. RODRIGUEZ BLANCO, *Apuntes históricos de la Santa Iglesia Catedral, Ciudad y antigua Diócesis de Tuy*. Santiago 1879.